

معرفی و نقد

کتاب ناصرالدین شاه قاجار و نقاشی

علی ثنائی راد^۱

فاطمه قاضیها

«ناصرالدین شاه قاجار و نقاشی»

تهران: سازمان اسناد و کتابخانه ملی، ۱۳۹۴، ۳۷۴ صفحه.



این کتاب شامل مقدمه‌ای به قلم نویسنده و سه بخش اصلی است. همان‌طور که نویسنده در مقدمه کتاب اشاره کرده، بخش اول این مجموعه تحت عنوان «اشاره‌ای به سیر نقاشی ایرانی از دیرباز تا نقاشی ناصرالدین شاه» که ۴۲ صفحه از کتاب حاضر را در بر می‌گیرد، اشاره مختصری به نقاشی در ادوار مختلف در ارتباط با حکومتگران ایرانی دارد و به نحوه نقاشی از هزاران سال قبل و چگونگی نشو و نما این هنر در زمان‌های مختلف پرداخته و فراز و نشیب‌های تحول این هنر را به صورت مختصر در دوران مغول، صفویه، افشار و زند توضیح داده است

تا به دوران قاجار می‌رسد؛ سپس تحول و رشد این هنر را در دوران فتحعلی شاه و علاقه وی را به این هنر عنوان کرده تا به دوران ناصرالدین شاه می‌رسد و در این دوره توضیحات کامل‌تری را در مورد ترویج هنر نقاشی در این دوره و علاقه ناصرالدین شاه به این هنر و نقاشان دربار

۱. کارشناس ارشد پژوهش، معاونت اداره نشر اسکناس و خزانه بانک مرکزی

وی چون صنایع‌الملک و کمال‌الملک و امثالهم پرداخته است.

بخش دوم این کتاب حاوی ۱۴۰ قطعه تصویر از طراحی‌ها و نقاشی‌هایی است که ناصرالدین‌شاه ترسیم کرده است. این تصاویر از آرشیو اسناد سازمان اسناد و کتابخانه ملی، کاخ‌موزه گلستان، وزارت امور خارجه (غیرمستقیم) و برگرفته از بعضی مطبوعات و کتب است. نویسنده محل نگهداری هریک از این تصاویر را در زیر هر سند آورده است.

بخش سوم به نقاشی‌هایی که نقاشان و هنرمندانی نظیر کمال‌الملک، صنایع‌الملک، بهرام کرمانشاهی، محمد حسن افشار؛ فضل‌الله‌بن میرزا محمد وزیر کاشانی و دیگران کشیده‌اند اختصاص یافته است. به‌طور کلی تصاویر نقاشی‌های بخش سوم ۱۱۶ قطعه است. علاوه بر آن، کاربکاتوره‌های ناصرالدین‌شاه که نقاشان فرنگ ترسیم کرده‌اند در این بخش آمده است. عکس‌ها و نقاشی‌های موجود از مراکزی چون کاخ‌موزه گلستان، کاخ‌موزه نیاوران، کاخ‌موزه صاحبقرانی، موزه ملک، مؤسسه فرهنگی موزه‌های بنیاد مستضعفان و غیره به‌دست آمده و برخی نیز از حراج کریستی لندن و حراج ساتبی که نقاشی‌های قدیمی را برای فروش عرضه می‌داشتند، از طریق اینترنت جمع‌آوری شده است.

نویسنده بعد از بخش سوم به فهرست منابع اشاره می‌کند و می‌نویسد که برای ارجاع منابع یا استناددهی از روش "APA" استفاده شده است.

کتاب «ناصرالدین‌شاه و نقاشی» اثر سرکار خانم فاطمه قاضیها در زمینه تاریخ نقاشی از دیرباز تا دوره قاجار و با تکیه بر دوره ناصری اثری قابل‌تأمل است که بی‌شک برای آن زحمات زیادی کشیده شده و متون و منابع بسیاری مورد تحقیق و تفحص قرار گرفته که با توجه به سابقه سرکار خانم قاضیها در سازمان اسناد ملی دور از ذهن نبود، از منظر یک خواننده مواردی در خصوص کتاب به اختصار به شرح زیر اعلام می‌شود.

۱. در بخش اول که به تاریخچه نقاشی از دیرباز تا نقاشی ناصرالدین‌شاه پرداخته شده، نگارنده ضمن ارائه مطالب مفید و ارزشمند در خصوص تاریخچه و سبک‌های نقاشی و همچنین فراز و فرودهای این هنر، هنگامی که به دوره قاجار ورود می‌کند، به‌صورت بسیار زیبا چگونگی رخدادهای این هنر در دوره شاهان قاجاری قبل از ناصرالدین‌شاه را بیان می‌کند.

۲. با وجود اینکه نگارنده در مقدمه کتاب از روش APA برای ارجاع منابع یاد کرده است ولی به جهت ایجاد صفحه‌آرایی زیباتر در بخش نخست از روش ارجاع‌دهی شیکاگو استفاده کرده است.

۳. با توجه به مصوربودن اثر و به‌منظور بهره‌مندی بهینه پژوهشگران چنانچه در چاپ تصاویر از کیفیت بهتر به همراه کاغذ گلاسه استفاده می‌شد، بسیار مناسب بود.

۴. در برخی از زیرنویس‌های تصاویر قید شده: «نقاش نامعلوم؛ شاید ... باشد». این موضوع برای این کتاب زیاد جالب نیست. شاید بهتر بود همان‌گونه که در روش‌های تحقیق به سبک APA آمده با گذاشتن علامت؟ (سؤال) موضوع برای اهل فن مشخص می‌شد (در معنای مفهومی، تحقیق انجام شده، ولی صاحب اثر مشخص نیست).
۵. در برخی از صفحات در زیر تصاویر متن انگلیسی چاپ شده که دارای ایراد می‌باشد و مشخص نیست غلط نوشتاری مربوط به متن اصلی است یا در چاپ اتفاق افتاده است (برای مثال: صفحه ۳۳۰).
۶. اگر بخش کاریکاتورها از نقاشی‌ها جدا می‌شد بهتر بود؛ همچنین بهتر بود بخش بریده روزنامه‌ها نیز جدا شود.
۷. در صفحه ۲۳۱ در خصوص زمرد قلاب ناصرالدین شاه به مطلبی اشاره شده که صحیح نیست؛ این قلاب کمر به‌همان‌صورت مورد استفاده پهلوی اول و با تعویض بند آن توسط پهلوی دوم در مراسم تاج‌گذاری استفاده شده و جزو گوهرهای تاج شاهان پهلوی نبوده است.
۸. با توجه به عنوان کتاب، قرار گرفتن برخی از تصاویر مربوط به هنرمندان معاصر با عنوان هم‌خوانی ندارد (ر-ک ۲۶۷).
۹. در انتخاب منابع اینترنتی باید نهایت دقت صورت گیرد زیرا اگر معتبر نباشد به کلیت اثر لطمه وارد می‌شود.

